

**"Efkâr ve hissiyatın mecra-yı tabiîsi nazm-ı maânîdir. Nazm-ı maânî ise mantıkla müşeyyedir. Mantığın üslûbu ise müteselsil olan hakaika müteveccihtir..."
Devam eden paragrafı açıklar mısınız?**

Nasıl su, toprak altında taşlar kanalı ile akarsa, insandaki fikirler ve hissiyatlar da manaların kalıpları ve kanalları hükmünde olan nazım ve lafızlar içinde akıp seyreder. Bu nazım ve lafızları oluşturan ve anlamlı kılan şey ise; mantık örgüsüdür. Yani lafızlar ve kelime kalıpları alelade, gelişigüzel değil, bir mantık örgüsü ve sistemi içinde oluşmalıdır. Bu mantık örgüsü ve sistemi çok sağlam ve kuvvetli olursa, insan o zaman hakikatlere kolayca ulaşır.

Hakikatlere ulaşan fikir ve hissiyatlar hakikatin özelliği ve kuvveti ile her şeyin iç ve gerçek yüzüne nüfuz eder. Üstad'ın "dekaiki mahiyet" dediği şey her şeyin iç yüzü ve hak boyutudur. Buna nüfuz etmek de; ancak hakikatler ile mümkündür. Lafız ve nazım mantığa alet iken, mantık da hakikate bir alettir; nitekim hakikatler de mahiyete nüfuz etmeye bir vasıtaadır. Bu sıra bozulur ise neticeye varılamaz.

Her şeyin içyüzünü ifade eden mahiyetler ise, kainatın umumunda tecelli eden mükemmel kurgunun ve nizamın yardımcıları ve parçacıkları hükmündedir. Her birinde ayrı bir güzellik ve mükemmellik hükmediyor. İşte bu güzellik ve mükemmellikler; ancak belagatin bir bahçesi, bir seyir yeridir. Akıllar ve zihinler bu bahçede dolaşır, bu bahçeden bir şeyler koparır, hepsi kuvvet ve derinliğine göre bir şeyler alır. Bu manalar bahçesinin bülbülü ise; iki cihan serveri Hazreti Peygamber (sav)'dir.

Nasıl nağmeler ancak enstrüman ile somutlaşır ve güzelliğini ilan ederse, aynı şekilde manalar da nazım kalıpları ve belagat kaideleri ile görünür hale gelirler.

"Efkâr ve hissiyatın mecrâ-yı tabiîsi nazm-ı maânîdir. Nazm-ı maânî ise mantıkla müşeyyedir. Mantığın üslûbu ise, müteselsil olan hakâike müteveccihtir. Hakâike giren fikirler ise, karşısında olan dekâik-ı mâhiyatta nâfizdirler. Dekâik-ı mahiyat ise, âlemin nizam-ı ekmeline mümidd ve müstemmidirler. Nizam-ı ekmelde her bir hüsnün menbaı olan hüsn-ü mücerred mündemiçtir. Hüsn-ü mücerred ise, mezâyâ ve letâif denilen belâgat çiçeklerinin bostanıdır..."(1)

Burada içten dışa, dıştan içe gitme metodu ifade ediliyor. Dıştan içe gitmede önce bir cümle kurarsın ve bu cümlenin manasını mantık ile takviye edersin. Sonra bu mantık örgüsü ile hakikate yönelirsin. Sonra hakikatin içinde yeşeren fikirler, hakikatin kaynağı olan ince mahiyete nüfuz eder. İnce mahiyetten de mutlak güzelliğe intikal edilir. Yani insan mutlak güzelliğe dış etkenler aracılığı ile ilerler. Cümle, "**fikir, mantık, hakikat, mahiyet, hüsnü mücerred**" ise bu silsilenin bir formülü niteliğindedir.

Aslında bu formül her alanda geçerlidir, insan gündelik hayatında da bu formülü kullanır. Mesela:

"Kediler miyavlar" bir fikir bir hükümdür. Sonra bu fikir mantıkla beslenir, özellikle tümevarım metodu bu hükme varmada çok önemlidir. Beş on kedi dinlenir, hepsinin miyavladığı tespit edildikten sonra o halde "**Miyavlamak bütün kedilerin genel bir özelliğidir.**" denilir ki bu doğruluğu tartışılmaz bir hakikat şekline dönüşmüştür.

Mahiyet ise, bir türün genel yapısının adıdır, yani kedi bir türdür, bu türün yapısı yani mahiyeti ne ise kedi de odur. Burada da tümdengelim metodu devreye girer. Tümevarımla mahiyet belirlenir, mahiyet belirlendikten sonra ortak mahiyet bütün kedi fertlerine uygulanır ki buna **tümdengelim** denir.

Hüsn-ü mücerret ise, o türün mesela kedi türünün kendine ait güzellikler ve estetiklerin ortak adı oluyor. Kedilerin miyavlaması kedilerin kendine özgü bir güzelliğidir. Mücerret kelimesi başka türlerde olmayıp sadece kedi türüne ait olma halidir. Havlamak da köpeklere özeldir.

(1) bk. [Muhakemat, İkinci Makale \(Unsuru'l-Belagat\), Birinci Mesele.](#)

İlgili ders videosu için tıklayınız:

- [Prof. Dr. Şadi Eren, Muhakemat Dersleri \(25. Bölüm\).](#)